

Olie, voorstelling van Theu Boermans en Het Derde Bedrijf, 2011, Foto Sanne Peper.

[K] **EEN ONVERBIDDELIJKE SURVIVOR.
THEATERMAKER THEU BOERMANS**

Wie Theu Boermans (1950) zegt, zegt Amsterdam. Het is de stad waar hij in 1988, na een periode als – voornamelijk – acteur bij het Zuidelijk Toneel Globe, De Trust oprichtte, samen met een groep jonge acteurs, grotendeels afkomstig van de toneelschool in Arnhem. Een algemeen erkend wapenfeit van De Trust was de introductie in Nederland van enkele tot dan toe onbekende, controversiële Duitse en Oostenrijkse toneelschrijvers, onder wie Rainald Goetz, Gustav Ernst en Werner Schwab. Daarnaast behoren Boermans' Trust-ensceneringen van klassiekers als *Drie Zusters* en *Hamlet* tot het collectieve geheugen van theaterminnend Nederland. In de jaren negentig was De Trust *hot* en dankzij Boermans' volharding en artisticeit kon de groep doorgroeien van een klein theater in een voormalig zwembad aan de Heiligeweg, naar een stijlvolle ruimte in een verbouwde Evangelisch-Lutherse kerk aan de Kloveniersburgwal.

Bij de start van het kunstenplan 2001-2004 hoopte Boermans te kunnen fuseren met Toneelgroep Amsterdam, maar na veel gesoebat over en weer bleef het bij een samengaan met het minder prestigieuze gezelschap Art & Pro van Frans Strijards. Vrij snel werd duidelijk dat de samenwerking tussen Boermans en Strijards op geen enkele manier werkte en na deze valse start was Boermans gedoemd de kar van zijn Theatercompagnie – zoals het gefuseerde ensemble heette – in zijn eentje verder te trekken. In 2008, bij de start van een volgend kunstenplan, slaagde hij er niet in zijn groep in Amsterdam tot een tweede stadsgezelschap te verheffen. De doodsclap kwam vervolgens van het Fonds Podiumkunsten, dat op artistieke gronden een negatief subsidiebesluit gaf.

Dit op zichzelf al complexe verhaal is inmiddels uitgedijd tot een uitgebreid dossier van juridische en financiële perikelen. De korte samenvatting luidt dat Boermans' vasthoudendheid uiteindelijk leidde tot een regeling die hem minimaal de ruimte biedt in de huidige kunstenplanperiode (tot 2013) voorstellingen te blijven programmeren in het Compagnietheater

aan de Kloveniersburgwal. Om deze regeling mogelijk te maken moest een aparte stichting worden opgericht, Het Derde Bedrijf. In de carroussel van deze gebeurtenissen kwam Boermans' benoeming als artistiek leider van het Nationale Toneel in Den Haag, per 1 september 2011, als een donderslag. In die functie zal Boermans Johan Doesburg opvolgen, die samen met Evert de Jager als zakelijk leider lange tijd een productief tweemanschap bij het Nationale Toneel vormde. Het bericht van De Jagers plotselinge overlijden, op 7 oktober 2010, bevestigt eens te meer de stelling dat de werkelijkheid altijd complexer is dan wat een (toneel)auteur kan verzinnen.

Waar Boermans zakelijk staat anno 2011 is inmiddels min of meer duidelijk, de vraag is: wat is zijn artistieke positie? Het antwoord kan gevonden worden in zijn eerste regies bij Het Derde Bedrijf, te beginnen bij *Olie*, een tekst van de Zwitserse auteur Lukas Barfüss. Het stuk gaat over een fictief derdewereldland waar twee mannen naar olie en rijkdom zoeken, terwijl de vrouw van een van hen kilometers verderop in eenzaamheid wacht, in het souterrain van een huis, samen met een Poolse werkster. Het handelingsverloop bevat interessante elementen, stevent dwingend af op een gewelddadige climax, maar is als toneeltekst mislukt. Als literair verhaal, met meer mogelijkheden tot duiding en beschrijving, zou van dit anekdotische gegeven nog wel een soort "postcouperiaanse" stille kracht te smeden zijn, nu wekt wat mogelijk bedoeld is als exotische dreiging vooral de lachlust op. Ook zouden in een epische context de personages waarschijnlijk meer inhoud kunnen krijgen dan waarover ze nu beschikken. Met name de twee verwilderde macho's in het stuk hebben de diepgang van een postzegel en alleen Tamar van den Dop kan in haar figuur van de eenzame vrouw de nuances van paniek, cynisme en verdriet leggen waar haar rol om vraagt.

Om de schrale tekst toch te laten glanzen, zo lijkt het, heeft Boermans gekozen voor een zwaar aangezet beeld: in het benauwende decor trekt een enorme ballon meteen de aandacht. Het spreekt haast vanzelf dat die ballon zich gaandeweg de voorstelling steeds verder vult met lucht en dat de boel aan het eind aan flarden gaat. Het is een trouvaille, een symbolisch cliché, een laatste redmiddel, dat niet verhindert dat *Olie* zich na

ruim anderhalf uur mag verheugen in een nogal laf applaus van een licht teleurgesteld publiek.

Dan is *De eenzame weg* een voorstelling van een totaal ander kaliber. Boermans maakte deze productie een paar jaar terug al met de Theatercompagnie, op een moment dat het gezelschap hunkerde naar een artistieke boost. In het voorjaar van 2011 werd de reeks geprolongerd onder de vlag van Het Derde Bedrijf. De enige overeenkomst met *Olie* is de buitensporigheid van het decor, hier geen extreem grote ballon, maar een golvende weg, die de hele theaterzaal overspant, als een metafoor van het leven en van de uitzichtloosheid ervan. Kil en esthetisch, maar hier werkt de ruimtelijke vormgeving wel. De kale weg is alles wat de zonder uitzondering voortreffelijke acteurs tot hun beschikking hebben en hij vervangt alle kamers, achterkamers en tuinpaviljoens die ongetwijfeld in de oorspronkelijke toneelaanwijzingen staan. Maar nogmaals, het werkt.

De eenzame weg, voorstelling van Theu Boermans en Het Derde Bedrijf, 2011, Foto Sanne Peper.

De eenzame weg gaat over het uiteenvallen van familie- en vriendschapsbanden. De auteur, Arthur Schnitzler, legt exact de vinger op het haast zorgeloze kunstenaarsbestaan in zijn tijd, maar Boermans geeft aan *De eenzame weg* in een meer actuele zin te beschouwen als een voorstelling over de babyboomgeneratie: de lichtung die geneigd is aanspraak te maken op verworvenheden die niet de hare zijn, die van een jongere generatie troost en genezing verwacht en die zich wentelt in zelfbeklag en egocentrisme. Hoewel Boermans voor mij altijd meer een regisseur was van het (schok)effect dan van de oprechte emotie, zelfs in zijn aanpak van de klassiekers, weet hij in *De eenzame weg* te ontroeren, ook op de vierkante centimeter. En dat ondanks het feit dat bijvoorbeeld de verdrinkingsdood van de jonge dochter in de voorstelling met een maximum aan effectbejag in beeld wordt gebracht.

De conclusie naar aanleiding van beide voorstellingen is eenvoudig: in de eerste plaats dat Arthur Schnitzler een toneelschrijver is – een “chroniqueur van zijn tijd” om met Hamlet te spreken – en Lukas Barfüss vooralsnog niet. En in de tweede plaats: Theu Boermans is een geweldige regisseur, maar ook hij kan slechts floreren bij de gratie van goed tekstmateriaal.

Wie Theu Boermans zegt, zegt intussen niet alleen Amsterdam, maar ook en vooral Den Haag. Kort na de bekendmaking van zijn benoeming als artistiek directeur van het Nationale Toneel ontvouwde Boermans zijn plannen voor het seizoen 2011-2012: hij wil van de Haagse compagnie een toonaangevend stadsgezelschap maken met nationale allure door vroegere producties te hernemen (onder meer van de legendarische Trust-voorstelling *De Presidentes* van Werner Schwab), door een *Midzomernachtsdroom* op te voeren met grote acteursnamen en door samen te werken met NTGent en met buitenlandse regisseurs. Voor het seizoen 2012-2013 staan alvast een toneelbewerking én een verfilming geprogrammeerd van Tom Lanoye's roman *Het derde huwelijk*. Boermans zal zowel het stuk als de film regisseren, met een hoofdrol voor de gelauwerde acteur Jeroen Willems.

Het Compagnietheater blijft in de programmering een prominente rol spelen en kan volgens Boermans een soort Amsterdamse vitrine worden van het

Nationale Toneel. Dat is interessant, want een connectie Den Haag-Amsterdam kan misschien de clichés slechten die ook op theatergebied een bepaald stempel hebben gedrukt: Den Haag als de stad van bourgeoisie en behoudzucht, Amsterdam als die van volkscultuur en vernieuwingsdrang. Net als zijn eerste maanden bij de Theatercompagnie destijds verliep ook Boermans' start bij het Nationale Toneel verre van rimpelloos. Vooral zijn besluit om Franz Marijnen de deur te wijzen viel in slechte aarde. Deze Belg was al sinds 1988 als gastregisseur aan het gezelschap verbonden en geldt als een van de grote theatervernieuwers van de Lage Landen en als een erkend vertegenwoordiger van de internationale avant-garde. Marijnen droeg zijn ontslag lijdzaam, maar in de pers werd zijn aftocht hier en daar als smadelijk en oneervol gekarakteriseerd. Duidelijk is dat Boermans zijn eigen weg wenst te volgen, zoals vele keren eerder in zijn arbeidzame bestaan, en dat hij in tijden van artistieke beperkingen en in de concurrentie met de grote stadsgezelschappen onverbiddelijk zijn eigen plan trekt. Wat men daarvan ook mag denken: ook de volgende fase – laten we zeggen Het Vierde Bedrijf van zijn artistieke loopbaan – zal interessant zijn om kritisch te volgen.

JOS NIJHOF

www.compagnietheater.nl, www.nationaletoneel.nl